

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОХІДНИХ
ФРАНЦУЗЬКИХ МЕТАФОРИЧНИХ ТЕРМІНІВ БУДІВНИЦТВА**

Юлія КУЗНЕЦОВА (Полтава, Україна)
Марина МОСКАЛЕНКО (Полтава, Україна)
Ірина Усенко (Полтава, Україна)

Метою дослідження є аналіз дериваційних процесів, що відбуваються у французьких будівельних термінах, які виникли шляхом метафоричного перенесення та їх лексико-семантичних особливостей, що сприяє вивченню морфологічної, словотвірної та семантичної структури будівельного терміна. Для вирішення цих завдань використані такі методи дослідження, як: метод словотвірного аналізу; метод безпосередніх складників; аналіз семантичного обсягу слів за лексико-семантичним варіантом і семним складом. Матеріалом дослідження є майже 700 термінів, відібраних із загального корпусу будівельної лексики, що містить 4500 лексичних одиниць. Нами проаналізовано структурно-семантичні особливості похідних метафоричних будівельних термінів. Виявлено, що терміни, що виникли за участю метафоричного перенесення, здатні до утворення дериватів з термінологічним значенням шляхом суфіксації, префіксації, парасинтезу, композиції, конверсії. Фактично в процесі утворення таких термінів об'єднано 2 процеси – семантичний (метафоризація) та дериваційний. Виявлено, що терміни, похідні від метафоричних основ, семантично віддаляються від денотату, або їх зв'язок виявляється факультативним. Подальше утворення дериватів від похідних метафоричних термінів 2-го, 3-го порядку, ускладнене дериваційними процесами та нарощенням словотвірних формантів, сприяє втраті семантичного зв'язку з денотатом, що призводить до деметафоризації.

Ключові слова: *метафоричне перенесення, метафоризація, денотат, лексико-семантичний варіант, похідний метафоричний термін, деривація, деметафоризація, словотвірна модель*

Целью исследования является анализ деривационных процессов во французских строительных терминах, образованных путем метафорического переноса и их лексико-семантических особенностей, что способствует изучению морфологической, словообразовательной и семантической структуры строительного термина. Для решения этих задач использованы такие методы исследования: метод словообразовательного анализа; метод непосредственных составляющих; анализ семантического объема слов по

лексико-семантическим вариантам и семному составу. Мы проанализировали структурно-семантические особенности производных метафорических строительств терминов. Выявлено, что термины, возникшие при участии метафорического переноса, способны к образованию дериватов с терминологическим значением путем суффиксации, префиксации, парасинтеза, композиции, конверсии. Фактически в процессе образования таких терминов объединены 2 процесса - семантический (метафоризация) и деривационный. Обнаружено, что термины, производные от метафорических основ, семантически отдалены от денотата или их связь оказывается факультативной. Дальнейшее образование дериватов от производных метафорических терминов 2-го, 3-го порядка затруднено деривационными процессами и наращиванием словообразовательных формантов, что способствует потере семантической связи с денотатом и приводит к деметафоризации.

Ключевые слова: метафорический перенос, метафоризация, денотат, лексико-семантический вариант, производный метафорический термин, деривация, деметафоризация, словообразовательная модель

The purpose of the study is to analyze the derivation processes occurring in French construction terms that arose through metaphor and their lexico-semantic peculiarities, which contributes to the study of the morphological, word-building and semantic structure of the construction terms. To solve these problems, the following research methods have been used: the method of word-formation analysis; method of direct components; analysis of the semantic volume of words by the lexical-semantic variant and the seme composition. The material of the study consists of almost 700 terms, selected from the general building vocabulary, containing 4500 lexical units. We have analyzed the structural-semantic features of derivatives of construction terms. It is found that the terms that arose with the participation of metaphorical interference, can form derivatives of terminological value by suffixation, prefixation, parasynthesis, stem-composition, functional shift. Derivative metaphorical construction terms are formed by the patterns that formally correlate with the general French word-building patterns which are not complicated by the metaphorical nature of the underlying stems. In fact, in the process of forming such terms, two processes are combined - semantic (metaphorization) and derivation. It has been found that terms deriving from metaphorical bases are semantically removed from denotata, or their connection is optional. Further formation of derivatives from metaphorical terms derivatives of the 2nd and the 3rd order, is complicated by derivation processes and the addition of derivational affixes contributes to the loss of semantic connection with denotatum, which leads to demetaphorization. This allows to separate derivative metaphorical terms from metaphorical words, since one of the requirements for a metaphorical word - the presence of metaphoric

meaning at the time of its study - is violated.

Key words: metaphor, metaphORIZATION, denotate, lexical-semantic variant, derivative metaphorical term, derivation, demetaphORIZATION, word-building pattern

Фіксація досягнень людської цивілізації, поява нових понять здійснюється за допомогою наукової термінології, проблеми якої викликають зацікавленість багатьох лінгвістів як у нашій країні, так і за її межами. Термінологія як складова частина загальнонаціональної мови, що несе на собі відбиток як історичного розвитку слова, так і розвитку науки і техніки, є дуже зручним шаром лексики для дослідження багатьох мовних процесів, які проходять тут з більшою інтенсивністю, ніж в побутовій лексиці і часто за менший проміжок часу.

Плідним джерелом семантичного термінотворення виступає метафоричне перенесення (МП), яке є характерним для французької мови. Чисельна кількість семантичних змін у значенні слова завдячує своєю появою саме цьому лінгвістичному явищу. Лінгвісти у спеціальних дослідженнях підкреслювали той факт, що МП відводиться роль як семантичного словотвірного процесу [1; 3], так і засобу вторинної номінації [2; 4; 6] - семантичної деривації.

Метою нашого дослідження є аналіз дериваційних процесів, що відбуваються у французьких будівельних термінах, які виникли шляхом МП та їх лексико-семантичних особливостей, що сприяє вивченню морфологічної, словотвірної та семантичної структури будівельного терміна. Для вирішення цих завдань були використані такі методи дослідження, як: метод словотвірного аналізу; метод безпосередніх складників; аналіз семантичного обсягу слів за лексико-семантичним варіантом (ЛСВ) і семним складом.

Матеріалом дослідження є майже 700 термінів, відібраних із загального корпусу будівельної лексики, що містить 4500 лексичних одиниць (ЛО).

Серед метафоричних будівельних термінів вирізняємо групу термінів, утворених без структурних змін вихідного слова (ВС) деривації, виключно шляхом семантичних змін, в результаті чого виникає будівельно-

термінологічний ЛСВ (БТЛСВ) - 181 ЛО. Більшість же у проаналізованому корпусі лексики складають похідні від метафоричних термінів (ПМТ), утворені в межах основних засобів словотвору (218 ЛО) і термінологічні комплекси що виникли за участю МП – (293 ЛО).

У даній статті ми хочемо зупинитися на особливостях дериваційних процесів, що, що відбуваються у ПМТ.

Метафоричні терміни здатні виступати в ролі мотиванта слова при подальшому виникненні дериватів: *arête* (риб'яча кістка) → *arête* (ребро, гребінь) → *arêtier* (ребро даху).

Терміни, що виникли за участю МП здатні до утворення дериватів з термінологічним значенням шляхом суфіксації, префіксації, парасинтезу, композиції, конверсії. Фактично в процесі утворення таких термінів об'єднано 2 процеси – семантичний (метафоризація) та дериваційний. Серед ПМТ вирізняються:

а) деривати утворені під семантичним впливом ЛСВ: *sonner* (забивати палі) → *sonnette* (копер для забиття палі). Такі похідні становлять переважну більшість (190 ЛО). Семантичний зв'язок за зовнішньою подобою, функцією чи місцем знаходження виявляє себе між ВС та його БТЛСВ. Останній співвідноситься за значенням із твірним будівельним терміном. Семантичний зв'язок між ВС і дериватами виявляється лише на етимологічному рівні;

б) деривати, утворені від метафоричних твірних основ, не обтяжених термінологічним значенням (28 ЛО): *hourd* (підвищення для глядачів турніру) → *hourder* (виконуватии будову кладку) → *hourdis* (будова кладка). ВС *hourd* і його дериват *hourder* мають загальну сему “підіймання над рівнем ґрунту”, але зв'язок між ними набагато слабший, ніж при безпосередньому МП за ЛСВ.

Для незначної частини ПМТ (13 ЛО) характерний метафоричний зв'язок з твірною основою без впливу відповідного БТЛСВ: *alvéole* f чарунка (у бджолиних сотах) → *alvéole* f чарунка, вічко (арматури) → *alvéolé*, *alvéolaire* чарунковий.

Носієм загальної семи “схожий на” є ЛО *alvéole* (сотова чарунка), а не її БТЛСВ, і сама наявність семи “схожий на” дозволяє говорити про метафоричний зв’язок між метафоричною твірною основою та похідним від неї терміном.

Для більшості ПМТ характерна втрата семантичного зв’язку з ВС метафоризації, якщо термін-дериват стає твірною основою для інших будівельних термінів: *boule* (куля) → *boulon* (болт) → *boulonner* (з’єднувати болтами) → *boulonnage* (з’єднання болтами). Загальна ознака “опукла форма”, яка повинна конкретизуватися в словотвірній парі *boule* → *boulon* послаблюється з нарощенням дериватів 2-го, 3-го і т.д. порядку. Отже, відбувається процес деме́тафоризації, який характеризується послабленням або навіть втратою образності, метафоричної мотивації і самої метафоричності.

ПМТ утворюються за моделями, які формально співвідносяться із загальними французькими словотвірними моделями (СМ), не ускладнених метафоричністю твірної основи.

Найбільш продуктивним способом утворення ПМТ є суфіксація (159 похідних ЛО), найпродуктивнішим суфіксом виступає характерний для технічної та індустріальної лексики суфікс **-age**: *bouclage* – жолоблення, скручування; *filetage* – нарізка, різьба; *riçage* – штикування (бетону).

Як відомо, похідні з формантом **-age** утворюються переважно в рамках СМ *Bv* + **-age**, але 4 ПМТ (*jambage*, *mouflage*, *champignonnage*, *farinage*) утворені шляхом позащабельної деривації. Дієслова *jamber* і *moufler*, від яких могли б бути утворені ЛО *jambage* і *mouflage*, існують лише гіпотетично, вони не зафіксовані тлумачними та двомовними словниками. У СЛ *champignon* → *champignonner* → *champignonnage*; *farine* → *fariner* → *farinage* дієслова *champignonner* (рости, як гриби), *fariner* (посипати борошном) не мотивують значення похідних термінів *champignonnage* (розмочалювання головки палі) та *farinage* (суха гниль у деревині). Семантика ЛО *champignonnage* визначається значенням БТЛСВ *champignon* (оголовок палі або капітелі). Семантику похідного терміна *farinage* можна співвіднести як безпосередньо з ВС

метафоризації *farine* (борошно), де загальною семою є порохоподібність, так і з БТЛСВ *farine* у значенні “порохоподібна речовина, заповнювач”. Отже, в даних випадках також йдеться про позащабельну деривацію.

Словотвірне значення суфікса не завжди залишається незмінним, якщо йдеться про деривацію від метафоризованих основ. Так, у суфікса *-et* (*-ette*) значення зменшувальності простежується досить слабо: *grue f* (кран) → *gruette* (легкий кран), або семантично непомітне: *feuille* (лист) → *feuillet* (фанера).

Суфікс *-ier* в процесі утворення термінів від метафоричної основи здатен втрачати властиве йому агентивне значення: *lait* (молоко) → *laitier* (шлак). ПМТ означає продукт певного виробничого процесу (випалювання). Тільки наявність термінологічного значення у ЛО *carotte* робить можливим сполучення суфікса *-ier* з ТО *carott-* в значенні знаряддя виробництва: *carotte* (керн) → *carotter* (виконувати каротаж) → *carottier* (колонкова труба).

Випадки наявності позащабельної деривації, змін у ЛЗ суфіксів дають можливість говорити про певні зміни СМ, які беруть участь у терміноутворенні від метафоричних основ. Це частково підтверджує положення, висунуте А.Я. Лазуренком про існування в словотвірній системі французької мови особливого різновиду - метафоричних СМ [5].

Префіксація не має великого впливу на поповнення словника термінологічної лексики від метафоричних основ: *coffre* (опалубка) → *coffrer* (опалублювати) → *décoffrer* (знімати опалубку). Вона представлена 31 ЛО.

Питома вага парасинтетичної деривації як способа утворення будівельних термінів від метафоричних основ незначна (4ЛО), як і у французькій БТ взагалі: *crête* → *écrêter*, *boîte* → *emboîter*. Парасинтетичні деривати характеризуються втратою семантичного зв'язку з денотатом, отже і з ВС метафоризації.

Процесу деме́тафоризації похідних сприяють і словотвірні процеси, що відбуваються в дериватах 2-го, 3-го (і т.д. порядку). Так, у словотвірному ланцюгу *corbeau m* (крук) → *corbeau m* (консоль) → *encorbellement m* (консоль), сприйняття семантичного зв'язку між вихідним предметом метафоризації

(птаха) та дериватом ускладнюється за рахунок позащабельної деривації (відсутня ланка – гіпотетичне дієслово *encorbeller*, яке мало б бути твірним для *encorbellement*) та парасинтезу, завдяки яким утворений термін *encorbellement*.

Метафоризовані композитні терміни представлені 8 ЛО. Вони являють собою номінативні ЛО, утворені шляхом опозиції за СМ: $N_1 + N_2$ *métaphorique* (2 ЛО) - *mur-rideau* (навісна стінова панель); N *métaphorique* + *Adj* (1 ЛО) - *piedroit* (опора арки); *Adj* + N *métaphorique* (1 ЛО) - *demi-coque* (сегмент сходин); *Adv* + N *métaphorique* (2 ЛО) - *avant-bec* (головна частина мостового бика); *arrière-bec* (низова грань мосту) та шляхом шляхом лексикалізації синтаксичних груп (2 ЛО): *saut-de-mouton* (транспортна розв'язка), *gratte-ciel* (хмарочос).

Метафоризовані композити являють собою єдине семантичне ціле. Носієм метафоричності виступає іменна частина композиту, до складу якого також входить прикметник або прислівник (*piedroit*, *demi-coque*, *avant-bec*); N_2 в термінах, утворених за СМ $N_1 + N_2$ (*mur-rideau*).

Лексикалізовані синтаксичні групи, утворені за моделями $N_1 + de + N_2$ (*saut-de-mouton*) та $V + N$ (*gratte-ciel*) мають як семантичну, так і метафоричну цілісність.

Невласна деривація представлена 6 конверсивами, які являють похідні 2-го та 3-го порядку: *crêpe* → *crêpir* → *crêpe adj* → *crêpi n*.

Дані нашого дослідження дозволяють стверджувати, що терміни, похідні від метафоричних основ, семантично віддаляються від денотату, або їх зв'язок виявляється факультативним. Подальше утворення дериватів від ПМТ (похідних 2-го, 3-го порядку), ускладнене дериваційними процесами та нарощенням словотвірних формантів, сприяє втраті семантичного зв'язку з денотатом, що призводить до деметафоризації. Це дозволяє відокремлювати ПМТ від метафоричних слів, оскільки одна з вимог до метафоричного слова – наявність метафоричності слова в момент дослідження, – порушується.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Александрова Г.А. Словообразовательные процессы в научно-технической терминологии (На матер. фр. яз.) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. спец. 10.02.05. / Г.А. Александрова. – К., 1975. – 25 с.

2. Бурляй С.А. Взаимодействие терминологической и общеупотребляемой лексики в современном французском языке : : автореф. дис. ... канд. филол. наук. спец. 10.02.05./ С.А. Бурляй. – М., 1974. – 35 с.

3. Веприцька З.І. Структурно-семантична та ономаціологічна характеристика конверсивів сучасної французької мови (На матеріалі загально-вживаної лексики та термінів обчислювальної техніки, програмування й інформатики) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.05./

З.І. Веприцька; М-во освіти і науки України, КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 1993. – 22 с.

4. Журавлева И.А. Способы номинации и лексико-семантические процессы в современной французской геологической терминологии : : автореф. дис. ... канд. филол. наук. спец. 10.02.05./ И.А. Журавлева. – К., 1991. – 24 с.

5. Лазуренко А.Я. Метафорический перенос в словообразовании французского языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук. спец. 10.02.05./ А.Я. Лазуренко. – М., 1980. – 24 с.

6. Муминов Т.А. Проблемы вторичной номинации в лексике (Образование переносного значения) : автореф. дис. ... канд. филол. наук. спец. 10.02.05. Т.А. Муминов. – М., 1978. – 26 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Кузнецова Юлія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка.

Наукові інтереси: словотвір французької мови, проблеми укладання термінологічних словників, закономірності розвитку мов.

Москаленко Марина – викладач кафедри іноземної філології та перекладу Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка.

Наукові інтереси: проблеми професійної термінології, проблеми двостороннього письмового перекладу науково-технічних текстів.

Усенко Ірина – кандидат технічних наук, доцент кафедри гідравліки, водопостачання та водовідведення Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Наукові інтереси: надійність водопровідних мереж, стандартизація термінології.